

ל ע"ב

[א] גמ' של ר"ח בערבית - רי"ף ויש"פ ל"ג אלא בשחרית אין כו' לבר.

אור אליהו

לאומרה בשחרית": א. שכן במסקנה אמרה הגמ' טעם אחר מדוע לא מחזירין אותו בערבית: "אמר רב ענן אמר רב, טעה ולא הזכיר של ראש חדש ערבית אין מחזירין אותו, לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום"⁹². ב. הגמ' העמידה את הברייתא הנ"ל שבציבור שנו, היינו בשליח ציבור, ואם כן לא שייך לגרוס: "בערבית אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשחרית", שכן בערבית אין חזרת שליח ציבור.

ולגבי "במוספין אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה במנחה", הטעם שלא שייך לגרוס כן, כמו שכתב הרא"ש (ד, כג): "ולא סמכינן נמי על מה שיכול לומר במנחה, כי דוקא בשחרית ומוסף שרגילים להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפלה לתפלה"⁹³, אבל לא מתפלת המוסף לתפלת המנחה"⁹⁴.

במנחה". וכן כתב בדברי דוד: "ונראה מדבריהם דבמוספין אין מחזירין מפני שיכול לאומרה במנחה שפיר גרסינן לה, ולא אכפת לן במה שאין התפלות סמוכות זו לזו, אבל ברי"ף ורא"ש לא גרסי גם להא דמוספין, וכיאר הרא"ש דטעמא דמפני שיכול לאומרה כו', לא שייך רק בשני תפלות הסמוכות כגון שחרית ומוסף, אבל ממוסף למנחה לא סמכינן כיון דאינם סמוכות, ועל כן, כל שכן דלא גרסינן להא דערבית, וכן עיקר ופשוט".

93. ולפי זה יש טעם נוסף שאין לגרוס: "בערבית אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשחרית", שאם לא סומכים ממוסף למנחה, כל שכן שאין לסמוך מערבית לשחרית, שיש הפסק זמן גדול ביניהם, וגם הפסק שינה. וכמו שכתב סברא זו בדברי דוד, עיין הערה הקודמת.

94. כתב השו"ע: "כל מקום שהיחיד חוזר

[א] בגמ': "והתניא, טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשחרית. בשחרית אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה במוספין. באומרה במנחה. אמר ליה לאו איתמר עלה אמר רבי יוחנן בצבור שנו"⁸⁹. כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'⁹⁰. וכתב רבינו בגליון הש"ס שלו שהרי"ף (כא ע"ב) וישאר פוסקים⁹¹ לא גורסים כלל את התיבות: "בערבית אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשחרית" וכן לא גורסים: "במוספין אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה במנחה". אלא גורסים רק "בשחרית אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה במוספין" - בלבד.

ונראה הטעם של גירסא זו, שלגבי ערבית לא שייך לומר "אין מחזירין אותו, מפני שיכול

89. וכתב רש"י (בפירוש השני): "ובהלכות גדולות מפרש לה בשליח ציבור, משום טירחא דצבורא, אבל יחיד הדר". וכן נקט רבינו לעיקר כמו שכתוב באמרי נועם וכן בביאור רבינו לשו"ע, עיין הערה 94.

90. וכן הוא במאירי, אורחות חיים וכלבו. וכן הוא בכת"י מינכן⁹⁵.

91. וכן הוא ברא"ש (ד, כג). וכן הוא בכת"י פריס⁶⁷¹.

92. כן כתבו תוס' (ד"ה והתניא): "והתניא טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו - לא גרסינן ליה, דהא אמרינן בסמוך טעה ולא הזכיר של ר"ח אין מחזירין אותו, לפי שאין מקדשין כו'" (אמנם הוסיפו "אי נמי אי איתא אגב אחרינא נקט ליה"). וכן הגיה הב"ח אות א'. אמנם משמע מדברי תוס' שכן גורסים "במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה

לא ע"א

[א] גמ' אלא מתוך דבר הלכה - רשום קו על תיבת דבר הלכה. שמחה של מצוה.
[ב] שם וכן - תו"מ.

אור אליהו

עמידה לתפילה לבין מי שנפטר מחבירו, כמו שכתוב "וכן לא יפטר אדם מחבירו", וכיון שלגבי עמידה לתפילה אמרו "אלא מתוך שמחה של מצוה". הוא הדין לגבי מי שנפטר מחבירו⁹⁷. ב. על שני הדברים, עמידה לתפילה ומי שנפטר מחבירו, הביאה הברייתא נימוק: "שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים", ו"שבח ותנחומים" שייך לומר רק לגבי "שמחה של מצוה"⁹⁸ ולא לגבי "דבר הלכה".

[ב] שם בגמ': "וכן תנא מרי בר בריה דרב הונא בריה דרבי ירמיה בר אבא, אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו". כך היא הגירסא שלפנינו

[א] בגמ': "תנו רבנן, אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצוה. וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר הלכה, שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'⁹⁵. אמנם בש"ס של רבינו היה רשום קו על תיבת "דבר הלכה". וכתב רבינו בגליון הש"ס שלו שצריך לומר במקום זה "שמחה של מצוה"⁹⁶.

ונראה הטעם: א. הרי הברייתא השוותה בין

⁹⁵. וכן היא גירסת הרי"ף (כב ע"א), וכעין זה בכת"י פריס 671: "מתוך שמחה של הלכה".
⁹⁶. וכן גרסו תלמידי רבינו יונה, ע"ש שכתבו שהוא "גירסת הספרים". וכעין זה גירסת הרא"ש (ה, ב): "מתוך דבר שמחה". וכעין זה בכת"י מינכן 95: "מתוך דבר שמחה".
⁹⁷. אמנם לגבי עצבות ועצלות כמוכח לא שייך להשוות ביניהם, שכן טעמם הוא כדי שיוכל לכוון בתפילה (כמו שכתבו תר"י), וזה לא שייך לגבי הנפטר מחבירו.
⁹⁸. וכמו שכתב רש"י: "אלא מתוך שמחה - כגון דברי תנחומים של תורה, כגון סמוך לגאולת מצרים, או סמוך לתהלה לדוד, שהוא של שבח ותנחומין, כגון רצון יראיו יעשה, שומר ה' את כל אוהביו, וכגון מקראות הסדורות בתפלת ערבית: כי לא יטוש ה' את עמו, וכיוצא בהן".

ומתפלל, שליח ציבור חוזר ומתפלל, אם טעה כמותו כשמתפלל בקול רם, חוץ משחרית של ראש חודש, שאם שכח שליח ציבור ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים תפלתו, אין מחזירין אותו, מפני טורח הצבור, שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חודש" כו'. ומבואר מזה: א. שהשו"ע נקט כגירסת רבינו, שגורסים רק: "בשחרית אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה במוספין". ב. נקט כפירוש הבה"ג ל"בציבור שנו", שהכוונה לשליח ציבור. וכן מבואר בביאור רבינו לשו"ע: "כל מקום כו' חוץ כו' - למ"ד ב' כגירסת הרי"ף ורא"ש, וכמ"ש תוספות ד"ה והתניא, וכפירוש רש"י בשם בה"ג". והיינו, שתי הראיות שלא גורסים "בערבית אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשחרית" וכמבואר למעלה בפירוש.